

ՀԻՋԱԲԻ ԽՆԴԻՐԸ ԱՐԱԲԱՍՈՒՍՈՒԼՄԱՆԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ

Այսօր աշխարհաքաղաքական բանավեճերում առաջնային քննարկման թեմաներից է հիջաբի վերածննդին վերաբերող խնդիրը, որի ուսումնասիրությունները ունեն թե՛ գիտական, և քաղաքական կարևորություն, և թե՛ արդիականություն: Խնդիրն այն է, որ հիջաբը ոչ միայն գլխաշոր է, այլև կրոնական ինքնության և կրոնականացվածության ցուցիչ: Հիջաբ հասկացությունը անքակտելիորեն կապված է իսլամական և արաբական մշակույթի հետ: Հայտնի է, որ հիջաբ եզրը արծարծվում է բազմաթիվ գրական աշխատություններում, սակայն գիտական հետազոտությունները շատ քիչ են, իսկ կարծիքները հակասական: Հաճախ կարելի է մամուլում հանդիպել հիջաբին վերաբերող ակնարկներ՝ հումանիզմի, ֆեմինիզմի և իսլամիզմի վերնագրերի ներքո: Իզուր չէ, որ եզրապտացի ֆեմինիստ Մալիք Հիֆնի Նասսեֆը հիջաբի շուրջ խոսելիս այն կոչել է թեմա, որը հրահրել է տղամարդկանց «գրիչների ճակատամարտ»¹:

Առհասարակ, հիջաբը հասկանալու համար պետք է հետազոտել մի քանի մշակութա-կրոնական տարածքներ (Հունաստան, Բյուզանդիա, Միջագետք, Եգիպտոս, Արաբական թերակղզի), համեմատել զաղափարախոսությունները, օրինաչափությունները, պրակտիկան և մտքի հակադրությունները, քանի որ դեռևս մինչև իսլամի տարածումը քողարկման ավանդույթը բավական տարածված է եղել տարածաշրջանում: Այն ի հայտ է եկել քաղաքային հասարակարգերի զարգացման արդյունքում, երբ առաջին պլան է մղվել կնոջ ծննդաբերելու ունակությունը, քանի որ հասարակությունը զինվորների կարիք է զգացել: Չաթալ Հույուքում, Գիրիգթեփեում կատարված պեղումների արդյունքները ցույց են տվել, որ կանայք մինչև

¹ Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*, Yale University Press; New Heaven&London, 1992, p. 180.

քաղաքային կենտրոնների ի հայտ գալը բավական գերիշխող դիրք են ունեցել²:

Առաջին իրավական կողմերը, որը պարտավորեցնում էր բարոյական կնոջը ծածկվել, եղել է ասորական 40-րդ օրենքը³: Ասորական ծածկոցի և իսլամական հիջաբի միջև տարբերությունը գաղափարախոսության մեջ է: Եթե մուսուլման կանայք կրոնի պարտադրանքով են հիջաբ կրում, ապա ասորի կանայք՝ օրենքից ելնելով՝ անբարոյական կանանցից տարբերվելու համար: Այսինքն, ասորական օրենքը մատնանշել է դասային տարբերությունները⁴:

Արաբական խալիֆայությունը հիմնվել է Հունաստանի, Բյուզանդիայի, Միջագետքի, Եգիպտոսի, Արաբական թերակղզու տարածքների վրա, ինչն էլ բնականաբար իր կարևոր ազդեցությունն է թողել իսլամական հասարակության՝ ումմայի կայունացման վրա: Մուսուլման կանանց կողմից հիջաբի ընդունումը նույնպես տեղի է ունեցել այս նվաճված հասարակությունների բարքերի նույնականացման հետևանքով: Մուհամմադ մարգարեի օրոք «Դառաբաթ ալ-հիջաբ» (ծածկվել) նշանակել է ամուսնանալ մարգարեի հետ. միայն նրա կանայք են հիջաբ կրել: Արդեն նրա մահվանից հետո հատկապես բարձր խավի կանայք սկսում են հիջաբ կրել՝ մարգարեի կանանց նմանվելու համար⁵:

Մուսուլման տեսաբանների մի մասը պնդում է, որ Ղուրանի որեէ այաթում հստակորեն ամրագրված չէ, որ կինը պետք է ծածկվի: Այն այաթները, որ արմատականները համարում են հիջաբի «պատվերներ», վերաբերվում են համեստությանը կամ էլ «ումմահաթ ալ-մումինին»-ին: Ինչպես, օրինակ, 24-րդ սուրայի 30-րդ այաթում գրված է միայն, որ կինը պետք է հնարավորինս քիչ հայացքներ նետի տղամարդկանց

² Leila Ahmed, նշվ. աշխ., էջ 11, Urartu: Savas ve Esterik, Kültür Sanat Yayincilik, Vedat Nedim Tor Müzesi, s. 210.

³ Jessica Bieda, "Women in Mesopotamia", <http://www.assyrianvoice.net/forum/index.php?topic=16767.5.wap2>.

⁴ Fadwa El Guindi, Veil: modesty, privacy and resistance", New York: Oxford University Press, 1999, p. 15,

لما جاء انبىا، "باجع لى"، راد قورشلى: ترماقلى، ٢٠٠٢. ص. ٤٦-٤٨.

⁵ 110 էջ, աշխ., էջ 110:

կողմը և իրեն համեստ պահի⁶, ինչը բավական հարաբերական հարց է: Իբրահիմ Մայիդը, օրինակ, նշում է, որ այն, ինչը, որ մի հասարակությունում համարվում է համեստ, մեկ այլ հասարակությունում կարող է չհամարվել այդպիսին⁷: Միաժամանակ միննույն սուրայի 29-րդ այաթը նույն պատգամն է տալիս նաև տղամարդկանց⁸: Մի բան հստակ է, որ եթե կինը ամբողջովին ծածկված է՝ ներառյալ դեմքը, ապա նա կամա թե ակամա ավելի շատ է տղամարդկանց կողմը նայում, քան եթե ծածկված չլիներ: Ֆեմինիստական տեսանկյունից կարելի է ասել, որ տղամարդիկ Ղուրանի պատվերը կատարում են կանանց հաշվին: Այն է՝ կնոջը ծածկելով՝ նրանք այլևս չեն կարող տեսնել նրան, իսկ կինը հայտնվում է հակադիր իրավիճակում: Ինչ վերաբերում է 33-րդ սուրայի 58-րդ այաթին⁹, ապա այն, մի շարք տեսաբանների պնդմամբ, վերաբերվում է միայն Մուհամմադ մարգարեի կանանց: Քանի որ մարգարեի տան բակում մզկիթ է եղել, այդ պատճառով այն օրվա բոլոր ժամերին լի է եղել հոծ բազմությամբ: Հետևաբար մարգարեն, իր կանանց ապահովությունից ելնելով, պատվիրում է նրանց ծածկվել¹⁰: Բացի այդ 58-րդ այաթում գրված է, որ կինը, հենց իր ապահովությունից ելնելով, պետք է ծածկվի: Եթե մի պահ մտածենք, որ այն չի վերաբերվում Մուհամմադի կանանց, ապա այսօր բնավ ապահով չէ կնոջ համար ծածկված քայլերը, քանի որ այսպես նա ավելի մեծ ուշադրություն է գրավում, քան եթե ծածկված չլիներ, հատկապես արևմուտքում:

Աշխարհաքաղաքական դիսկուրսներում հիջաբի վերածննդին վերաբերող դիսկուրսները ունեն բազմաթիվ բացատրություններ: Կարելի է ասել, որ հիմնականը արևմուտքից հրաժարվելու խնդիրն է: Մակայն, երբ մտածում ես, թե ինչու հիջաբը նման իմաստ ունի այսօր՝ 21-րդ դարում, դառնում է ակնհայտ այն փաստը, որ ճակատագրի բերումով այն հանդիսացել է անաջին հերթին արևմուտքի դիսկուրսը, և հատկապես գաղութատիրական գերտերությունների: Նրանք հիջաբի

⁶ القرآن الكريم . من يحملي ثوبين . ص. ٣٥٣.

⁷ Ibrahim B.S yed, Women in Islam: Hijab, <http://www.islamfortoday.com/syed01.htm>

⁸ القرآن الكريم, նշվ. աշխ., էջ 353:

⁹ القرآن الكريم, նշվ. աշխ., էջ 426:

¹⁰ ان يلبسوا, ص. ٩٦, նշվ. աշխ., էջ 96:

խնդիրը առաջին հերթին դնում են աշխարհաքաղաքական թեմատիկայի մեջ, որով էլ հիջաբի առջև կարծես պայման է դրվում առաջանալ որպես արևմուտքի հեզեմոն տիրապետության դեմ պայքարի խոհրդանիշ: Սակայն պայքարողները ընդունում են արևմտյան բուրժուական կապիտալիզմի կողմից ձևավորված և ամբողջ աշխարհով տարածված մտքերն ու քաղաքական գաղափարախոսությունները՝ կապված խոսքի, մտքի ազատության և գործունեության հետ: Մուսուլման հեղափոխականները, ինչպես օրինակ, ալ-Աֆղանին և Մբդն, խոսելով կապիտալիստների դեմ, օգտվում էին հենց արևմտյան գաղափարախոսությունից:

Առաջին անգամ հիջաբի շուրջ քննարկումները բռնկվում են 19-րդ դարի վերջերին Եգիպտոսում¹¹ և տարածվում միջինարևելյան իսլամական մյուս երկրներ: Եգիպտոսում այն ի հայտ է գալիս այն ժամանակ, երբ երկրում շրջադարձային թեմաներ էին հանդիսանում արևմտյան գաղութատիրական քաղաքականությունը և դասակարգային բաժանումները: Հիջաբի թեմայի շուրջ բանավեճը դառնում է գլխավորներից մեկը: Սա հատկապես կապված էր Քասիմ Ամինի «Կնոջ ազատագրումը» գրքի հրատարակման հետ, որտեղ նա պահանջում էր կանանցից հրաժարվել հիջաբից¹²: Աֆղանստանի 20-րդ դարի ապստամբությունը նույնպես ուղղակի կապ ուներ հիջաբի խնդրի հետ: Երբ թագավոր Աման Ալլահ խանը վտրձեց արգելել իր կնոջը՝ թագուհի Սուբեյյային, նիկաբ (դեմքի ծածկոց) կրել և հասարակություն դուրս գալ բաց դեմքով և ձեռքերով, ժողովուրդը հեղափոխություն բարձրացրեց և նրան գահընկեց արեց¹³:

Արևմուտքում առաջին անգամ լուրջ խնդիր է ծագում Ֆրանսիայում դեռևս 1989-ին: Պատճառը 3 մուսուլման աղջիկների հեռացումն էր դպրոցից՝ հիջաբ կրելու պատճառով¹⁴: Միջադեպը աննախադեպ քննարկման թեմա է դառնում և դուրս գալիս անգամ պետության սահմաններից: Պատճառները մի քանիսն էին. նախ այդ տարիներին

¹¹ Leila Ahmed, նշվ. աշխ., էջ 142-143:

¹² Qasim Amin, *The Liberation of Women: The new Woman*, Cairo: The American University Press, 2000, p. 41-48, 133-134.

¹³ انجلا، جلا، նշվ. աշխ., էջ 9:

¹⁴ Bronwyn Winter, *Hijab and the Republic: Uncovering the French Headscarf Debate*, New York: Syracuse University Press, 2008, p. 129, 130.

դեպի Ֆրանսիա մուսուլման էմիգրանտների լուրջ հոսք էր նկատվում: Բացի այդ 1989-ին ֆրանսիական հեղափոխության 200-ամյա տարելիցն էր, որ ուղեկցվում էր լուրջ ինքնավերլուծություններով: Պակաս կարևոր չէին Իրանի և Աֆղանստանի իսլամական հեղափոխությունները: Նույն 1989-ին աշխարհում մեծ աղմուկ է բարձրացնում այաթոլլա Խոմեյնիի հրապարակած ֆեթվան, որով նա մահվան էր դատապարտում Սալման ալ-Ռեուշդիին՝ «Մատանայական տարբերակների» համար: Այսպիսով, պայքար սկսելով հիջաբի՝ իսլամական կարևորագույն սիմվոլներից մեկի դեմ՝ եվրոպական հասարակությունը, ըստ էության, պայքարում է իսլամիզմի աճի դեմ:

Արևմտյան երկրների մեծամասնությունը աշխարհիկ Սահմանադրություն ունեն, այդ թվում և Ֆրանսիան: Այսինքն, եկեղեցին և պետությունը բաժանված են: Նրանց պնդմամբ՝ հիջաբի կրումը ուղղակիորեն հակասում է աշխարհիկ պետության աշխարհահայացքին, քանի որ դրանով կանայք արտահայտում են իրենց կրոնական պատկանելությունը¹⁵: Մինևույն ժամանակ մուսուլմանները պնդում են, որ նրանք ապրում են աշխարհիկ երկրում և նրանց հիջաբ կրել արգելելը խախտում է իրենց մարդկային իրավունքները: Հնդհանուր սոցիալական պատկերը ցույց է տալիս, որ, օրինակ, Ֆրանսիայում, որտեղ արգելվում է հիջաբ կրել հասարակական վայրերում 2011 թվականի ապրիլի 11-ին¹⁶, այն սկսել է տարածում ստանալ հատկապես սեպտեմբերի 11-ի դեպքերից հետո, քանի որ հենց այս շրջանում են իսլամական բոլոր կազմակերպությունները ակտիվացնում իրենց գործունեությունը, հատկապես երիտասարդության շրջանում¹⁷:

Բազմաթիվ հետազոտողներ տարբեր տեսակետներ են արտահայտել՝ հիջաբի վերածննդի հետ կապված: Ինչպես, օրինակ, Լեյլա Ահմեդը նշում է, որ հիջաբի վերադարձը կապված է հետադարձային շրջանի հետ: Երբ արևմտյան «գաղութարարները»

¹⁵ Bronwyn Winter, նշվ. աշխ., էջ 223-229:

¹⁶ <http://www.panorama.am/am/society/2011/04/11/france-hejab/>

¹⁷ Jane Kramer, Letter from Europe: Taking the Veil, How France's Public schools Became the Battleground in a Culture War, The New Yorker, November 22, 2004. <http://www.unc.edu/depts/europe/conferences/Veil2000/articles/taking%20the%20veil.pdf>

պահանջում են հրաժարվել հիջաբից, կանայք հակառակն են անում՝ որպես պայքարի մի ձև: Այդպես եղավ և՛ Եգիպտոսում, և՛ Աֆղանստանում, և՛ Իրանում¹⁸: Իսկ ահա «իսլամական արևմուտքում» հիջաբի վերածնունդը կարելի է բացատրել ոչ թե զուտ իսլամական էքստրիմիզմի արդյունք, այլ էմիգրանտների երեխաների հիասթափության արդյունք. նրանք այլևս չեն ցանկանում մնալ աննկատ, ինչպես իրենց ծնողները:

Պետք է նկատել նաև, որ հիջաբի մասին դեբատները որոշակիորեն նպատակ ունեն շեղել մարդկանց ուշադրությունը ավելի լուրջ խնդիրներից: Քանի որ Արևմուտքում շատ լավ հասկանում են մուսուլմանների՝ հիջաբի նկատմամբ «ցավոտ» վերաբերմունքը, ճիշտ կերպով և ճիշտ պահին այն օգտագործում են: Ինչպես նշեցինք, առաջին անգամ դա տեղի ունեցավ Եգիպտոսում 19-րդ դարում, երբ պայքար էր ընթանում անգլիական գաղութային քաղաքականության դեմ: Ելակետային դարձավ սեպտեմբերի 11-ի ահաբեկչությունը, ապա նաև Իրաքում սկսված պատերազմը: Արդյունքում ձևավորվում են ծայրահեղական կարծիքներ: Եղան այնպիսիները, որ նույնիսկ հիջաբը համեմատեցին սվաստիկայի նշանի հետ¹⁹, իսկ կանանց, որ կրում են հիջաբ՝ «կանաչ ֆաշիզմի զինվորներ»²⁰:

Ինչպես ցույց են տալիս փաստերը, իսլամական հասարակարգում և իսլամական օրենքներով դաստիարակված կանանց հանդեպ կտրուկ գործողությունները կարող են հանգեցնել մինչև անգամ հասարակական ընդվզումների՝ անկանխատեսելի հետևանքներով: Դա գրեթե նույնն է, որ արևմտյան երկրներում բնակվող կանանց պարտադրեն համատարած կերպով հիջաբ կրել:

AMALYA TARZIAN
(YSU)

THE PROBLEM OF HIJAB IN ARAB-MUSLIM WORLD

¹⁸ Leila Ahmed, նշվ. աշխ., էջ 164-167:

¹⁹ "The Veil, Feminism and Muslim Women: A Debate". 1-3p.m., Thursday 14 December 2006, Boothroyd Room, Portcullis House.

²⁰ Bronwyn Winter, նշվ. աշխ., էջ 249:

The hijab is the most discussed, and fought over, item of women's clothing (or any clothing) today. It has come to be the primary globalized symbol, for Muslims and non-Muslims alike, of a feminized and often fetishized Muslim identity, and is brandished as a political weapon in the supposed confrontation between Islam and the West. Veiling and unveiling have come to symbolize that relationship of guardianship and espousal of a specific conception of what a modern Islamic nation or society might look like. The invocation of the hijab as the symbol of Islam's inherent resistance and opposition to the values of liberalism and democracy most profoundly impacts on Muslim women, who through their dress choices, are positioned as the visual representation of Islam. We can even say that the hijab debate has become "dialogue of the deaf" between two sides.